

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Rudolphi Goclenii Exercitationes et disputationes ethicae & politicae

Goclenius, Rudolph

Marpurgi Cattorum, 1601

Disputatio XXI.

[urn:nbn:de:bsz:31-109121](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-109121)

20. Ad extremum, notitia hæc de qua agimus, est primùm de agnitione Dei & obedientia legi debita, postea de moribus civilibus, qui referendi sunt ad hos fines, ut Deus celebretur, & natura hominum conservetur.

21. Ex naturali igitur hac notitia oritur philosophia Ethica, quæ est explicatio legis naturæ, ad benè beateq; vivendum.

DISPUTATIO XXI.
SYNTAGMA SVCCINCTVM
Thesium de Virtutibus, quæ ad habentem referuntur.

VIRTUTUM moralium aliæ in perturbationibus versantur, aliæ in actionibus.

2. Perturbatio vel est prima, vel non prima: prima est vehementior: non prima, sed atior.

3. Prima est duplex, voluptas & dolor: hunc fortitudo; illam temperantia spectat.

4. Primùm de fortitudine agemus, quæ ut virtutum omnium est præstantissima, ita & difficillima.

Li. 3. Eth. c. 6. 5. Est autem fortitudo (eâq; vera) Græcis ἀνδρεία dicta, virtus potissimùm in doloribus, qui ex terrore mortis bellicæ percipiuntur, occupata.

6. Neq; enim vir fortis habendus est is, qui se in perferenda paupertate, morbo, solitudi-

ne,

ne, vltaq; sine amicis, & aliquo ejus generis, (quæ omnia pertimescēda sunt,) imperterritum præstiterit: quanquã hanc quoq; ex quadam sermonis translatione fortem dicimus.

7. Neq; in eo mortis genere fortitudo cernitur, quod coacti perferimus, ut si quis vel in mari naufragio pereat, vel morbis conficiatur. In quõnam igitur? an in pulcerrimo, quod in bello oppetitur, cum maximum in eo periculum adeatur, ita ut forti potiùs ejusmodi mors, quàm fuga sit eligenda?

8. Tum illos quoq; è numero virorum fortium excludimus, qui non honestatis causa, sed evitandi mali gratiã, quod magno animo sustinere nequeunt, sibi ipsis manus violentas inferunt: quoniam hoc non est viri fortis, sed ignavi potiùs.

Cap. 7.

9. Extrema vitiosa fortitudinis sunt audacia, quæ modum superat, & ignavia, quæ eundem deserit.

10. Audacia, Græcis *δύσπρος* est vitium, quo magis, quàm par est, in rebus formidolosis præfidimus.

11. Ignavia, five timiditas, Græcis, *φύλαξις* appellata, est vitium, quo quis omni spe destitutus quodvis horribile pertimescit.

12. Fortitudo fucata est, quæ fictè veram fortitudinem imitatur. Ejus numerantur 5. species, quas *διχοτόμους* sic explicamus.

Cap. 8.

13. Non

13. Non vera fortitudo est vel rationis particeps, vel rationis expertus. Rationis particeps est, cum consideratè veram fortitudinem æmulamur.

14. Illa est vel libera, vel servilis. Libera est, cum quis liberè & ingenuè periculosa subit.

15. Estq; duplex, civilis, & militaris. Civilis, seu politica est, cum cives pœnis, atque ignominii impulsu, vel spe præmiorum incitati pericula adire coguntur: atq; hæc quidem à vera ac genuina illa fortitudine non multum dissidere videtur.

16. Militaris est, cum nimia confidentia victoriæ, & inani militaris rei scientia pugnatur.

17. Servilis est eorum, qui metu, vel spe lucri adducti, fortes esse coguntur.

18. Sequitur jam fortitudo rationis expertus. Fortitudo rationis expertus est, cum inconsideratè in pericula ruimus.

19. Hujus duo sunt genera: naturale, & fortuitum. Naturale est illorum, qui ira, vel cupiditate concitati, tanquam beluæ in eos irruunt, qui vulnerarunt.

20. Nam nec hi viri fortis munere funguntur. Quamprimùm enim se spe sua decidisse sentiunt, de fuga sibi consulunt, quod in virum fortem minimè cadere debet.

21. Itaque viri fortioris esse videtur, in repentinis terroribus sese impavidum, minimèq;

meq; perturbatū præbere, quàm in prævisis.

22. Fortuitum fortitudinis adulterinæ genus est eorum, qui ignoratione quadam in discrimina sese præcipitant: quod Argivis accidit, qui in Lacedæmonios, quos Sicyonios putabant, inciderunt.

23. Præstat tamen civilis fortitudo militari. Nam milites, cum copiis, apparatusq; bellico inferiores se esse vident, terga vertunt, mortem pejus turpitudine reformidantes: ac civiles copiarum honoris studio, probriq; fuga pugnantem occidunt.

24. Verumenimvero ne falsa illa fortitudine egregiam illam doctrinam veræ fortitudinis terminemus, ad veram illam redeamus. Fortitudinis veræ finis, ut & omnium reliquarum virtutum, dulcis, minimeque molestus est.

25. Non enim graves, atq; molestæ actiones gravem continuam, ac molestam efficiunt fortitudinem.

26. An non pugilibus ictus, & verbera, omnino deniq; labor molestus est? finis tamen, cuius causa in arenam descenderunt, gratus est, ut corona, & honores.

27. Fortitudo explicata est, sequitur Temperantia. Temperantia, Græcè σωφροσύνη, est virtus, quæ tactus & gustatus voluptates moderatur.

L

28. Tactus

Cap. 3.

Cap. 12.

181 DISPUTATIONES

28. Tactus voluptatem efficit vel in cibis, vel in rebus Veneris.

29. Cibi aut sunt esculenta, aut poculenta.

30. Non enim qui iis rebus gaudent, quæ aspectu, auditu, odoratuq; sentiuntur, ut picturis, cantilenis, unguentis, propriè temperantes, intemperantesve nominandi sunt.

Cap. II. 31. Cæterùm cupiditatum aliæ communes sunt, & insitæ, aliæ propriæ, & adventitiæ. Communes dicuntur, quæ omnibus hominibus à natura insitæ sunt, vel propter conservationem individui, ut cupiditas alimenti sicci pariter, ac humidi: vel propter conservationem speciei humanæ, ut appetitio Veneris.

32. Propriæ sunt, cùm alii alia alimenta, alii aliam Venerem expetunt.

33. Extrema vitiosa sunt, intemperantia, & stupor, sive stupiditas. Intemperantia, Græcè *ἀνολαγία*, est vitium, quo voluptates, tactus, & gustatus, sive cupiditates illicitas sectamur.

34. Qui modum excedunt in communibus cupiditatibus alimenti, & rei Veneris, Græco vocabulo appellantur *γαστριμυστες*, id est, ventri ad insaniam usq; indulgentes.

35. Stupor est vitium, quo nimis superstitiosè licitas voluptates, tactus, & gustatus sumus.

36. In excessu gravius, & frequentius: in defectu levius ac rarius offendimus.

37. Hinc

37. Hinc oritur quaestio: Cum voluptati opponatur dolor, ideoque temperantia ut in voluptatibus, sic etiam in doloribus verti videatur: an non idem erit objectum fortitudinis, & temperantiae? Respondeo, fortem & temperantem in doloribus versari, sed diversa ratione. Nam vir fortis circa res praesentes, quae dolorem afferunt: temperans circa res absentes, quae voluptatem ingerunt, & ille perse, hic vero per accidens circa dolores occupatur.

38. Ex modo dictis tandem hoc est confessarium: intemperantiam turpius vitium esse timiditate. Videtur enim magis sponte, ac voluntate suscipi. Cap. II.

39. Et haec de virtutibus, quae mediocritatem adhibent, in perturbationibus, & affectionibus primis & vehementioribus, dicta sufficiunt: reliquum est, ut & de iis differamus, quae in perturbationibus non primis, siue sedatioribus consistunt.

40. Sunt autem ejusmodi perturbationes, quod ad nostrum propositum attinet, potissimum duae: honoris appetitio, & ira.

41. Honor, qui appetitur, vel magnus est, vel mediocris. In magno magnitudo animi in mediocri modestia elucet.

42. Magnitudo animi duobus modis accipitur: vel generatim, & sic etiam in objectis Lib. 4. c. 3.
reliqua-

reliquarum virtutum versatur: vel spectatim;
& sic propriè consistit in honoribus magnis.

43. Magnitudo igitur animi, Græcis *μεγαλοθυμία*, propriè intellecta, est virtus, qua præditi honorè magnum attemperare possumus.

44. Attemperat autem honorè is, qui magna se mèreri existimat, idque pro eo, ac meretur.

45. Honorè digni revera censentur illi, qui virtute, non qui bonis fortunæ, ut divitiis, genere, excellunt.

46. Officia viri magnanimi sunt aut interna, aut externa. Interna sunt decorè honores appetere, egregiè in illis delatis se gerere, auram popularem non aucupari, res suas non jactare, rebus secundis non efferri, adversis non deprimi, non recordari injurias, assentatorum lenociniis non capi, solùm veritatem in omnibus actionibus spectare.

47. Externa sunt, ut sit in magnanimi viri incessu quædam majestatis, in voce gravitas, in oratione firmitas, & constantia.

48. Extrema vitia sunt, elatio animi, & abjectio mentis, quæ vulgò pusillanimitas dicitur. Elatio animi, sive superbia, Græcè *καυχήσις*, est vitium, quo quis quasi dignus sit, res honoratas sibi falsò tribuit.

49. Abjectio mentis, Græcè *μικροθυμία*, id est, angustus parvusque animus, est vitium, quo

quis affectus eo honore, quo dignus est, se indignum esse arbitratur.

50. Modestia est virtus in mediocribus honoribus occupata. Cap. 6

51. Ejus extrema vitia sunt ambitio, & honoris contemptio. Ambitio, Græcè φιλοπυμία, est vitium, quo quis inconcinne mediocres honores appetit.

52. Honores enim appetere licet, modò prioris status nostri habeatur ratio, & Reip. solius causa fiat petitio.

53. Contemptio honoris, Græcè ἀφιλοπυμία, est vitium, cùm nullo honoris mediocris studio ducimur.

54. Succedit mansuetudo, quæ ad iram refertur. Mansuetudo, Græcis πραότης, est virtus, quæ in ira frænanda dominatur. Cap. 7

55. Natura hominis mansueti, & lenis in 4. consistit. Primò à perturbationibus iræ & odii se trahi non patitur: deinde ad ulciscendum non est propensus: tum raro, nec nisi ob justas causas irascitur: ultimò nemini injuriam infert.

56. Nîmium iracundia, parum lenitudo dicitur. Iracundia, Græcè ἐρηλότης, est vitium, cùm ob injustas causas irascimur.

57. Eaq; est vel amaritudo, vel sævitia. Amaritudo est iracundia cum spe placationis conjuncta.

58. Et est duplex: excandescencia & acerbitas. Excandescencia est eorum, qui celeriter irascuntur, & vehementius, quam oportet, sed irascendi finem citò faciunt: Græcè ἀκρόζυλοι à summa bilis concitatione sunt appellati, & hæc etiam propriè iracundia dicitur.

59. Acerbitas est eorum, qui propemodum sunt implacabiles, & diu iram continent: Græcis πικρόζυλοι dicuntur.

60. Sævitia est eorum, qui nunquam placantur, nisi injuriam ulti sint: χαλιπτοι Græcis vocantur.

61. Mansuetudini autem magis opponitur iracundia, quam lentitudo.

62. Lentitudo autem Græcè ἀργησία, est vitium, cum vel ob justas causas non irascimur: quare & stolidus omnisq; sensus expers esse videtur, qui ejusmodi vitio laborat.

63. Hactenus de virtutibus differuimus, quæ affectiones frænant: sequuntur jam virtutes, quæ in actionibus cernuntur.

64. Actiones vel sunt decentes & decoræ, vel sunt necessaria.

65. Decentes & decoræ actiones sunt, quæ honestè, non tamen necessariò desiderantur. Earq; versantur vel in danda pecunia, vel in sermone.

66. Pecunia vel est mediocris, vel magna. Ad pecuniam mediocrem liberalitas: magna

gnam verò magnificentia respectum habet.

67. Liberalitas igitur, Græcè ἐλευθεριότης, est Cap. 2
virtus, magis in pecuniis mediocribus dan-
dis, quàm accipiendis occupata.

68. Pecunias autem appellamus eas res om-
nes, quarum æstimationem metitur num-
mus.

69. Officia liberalis recensentur ab Aristo-
tele partim communia, partim propria. Com-
munia sunt, ut dare & accipere.

70. Propria verò, ut rarè accipere, multos
sibi beneficiis devinctos habere, prudenter
& circumspèctè rem familiarem administra-
re, omnes divitias contemnere, nisi ad bene-
ficientiam exercendam, plura dare, ac minora
sibi reservare, eaq; omnia pro facultatibus.

71. Non enim in multitudine rerum, quæ
donantur, sed donantis habitu liberalitatis
vis sita est.

72. Extrema vitia sunt, profusio seu luxu-
ria, & illiberalitas. Profusio, Græcè ἀσώτεια,
est vitium, cùm pecuniam inhonestè profun-
dimus.

73. Prodigorum duo sunt genera: unum
eorum, qui in dando modū exuperant: in ac-
cipiendo verò deserunt: alterum eorum, qui
præter hæc alia vitia habent conjuncta, ut bo-
nis suis dilapidatis, quacumq; ratione per fas
& nefas, ut ajunt, rem faciant, scortentur, hel-

luerent, &c. hi impropiè, illi propriè prodigorum nomen sortiti sunt.

74. Illiberalitas, Græcè ἀνελδοσεία, est vitium, cum nimio pecuniarū studio tenemur.

75. Illiberalitas aut est perfecta, aut imperfecta. Illiberalitas perfecta est, quæ & in donationis defectu, & acceptionis exuperantia simul consistit.

76. Illiberalitas imperfecta sive sejuncta est, cui alterutra harum duntaxat competit.

77. Estq; duplex: quædam enim est eorum, qui solum dant infra modum: in eos quadrat tales appellationes, verbi gratiâ: parci, sordidi, tenaces.

78. Quædam est eorum, qui in accipiendo sunt nimii, & sine religione, nulloque discrimine undiq; corradunt, ut sunt lenones, fœneratores, aleatores, grassatores, latrones, & quicumq; sunt ἀνεκδοσίτοις, id est, turpitero dediti.

79. Liberalitati magis adversatur illiberalitas sive avaricia, quàm profusio.

80. Avarus siquidem prodigo est deterior: cum prodigus largiendo proficit multis, avarus nemini.

Cap. 2. 81. Magnificètia, quam μεγαλοπρέπεια Græci dicunt, est virtus in amplis, & honorificis sumptibus mediocritatem quærens.

82. Magnifici officia sunt, magnos sumptus concin-

concinne facere, ut fiat & sumptus opere, & opus sumptu dignum: subtilius rationes non subducere, & omnia ad calculum revocare, sed magis spectare, quomodo opus quàm pulcherrimum, & maximè decorum efficiatur.

83. Magnificus igitur pauper esse non potest.

84. Porro magnifici sumptus aut publici sunt, ut in templis, monumentisq; extruendis: aut privati, ut in nuptiis, hospitiū susceptionibus, & aliis.

85. Notetur, in hac virtute præcipuè personæ rationem habendam esse.

86. Non enim cuiuslibet ejusmodi sumptus convenient: sed viris claris, vel genere, vel virtute, qui opes magnas vel hereditario jure possident, vel eas virtute sua compararunt.

87. Opposita vitia sunt, elegantix incitia, sive immanis profusio, & indecora parsimonia. Elegantix incitia, Græcè dicitur ἀντεργαλία ἢ βαρυνία, est vitium operariæ cupidam in sumptu faciendo insolentix: sic Cleopatra Antonio totam Ægyptum uno haustu propinasse scribitur.

88. Indecora parsimonia, Græcè μικροπνευμονία, est, cum quis sumptus magnos, ubi decet, aut omninò non facit, aut procrastinans & cunctabundus facit: sic Midas inhiavit pecuniz, ut inedia confectus perierit.

L 5

89. Atq;

89. Atque hæc duo extrema quamvis vitia sint, in reprehensionem tamen non incurunt, id est, nullam turpitudinis, seu dedecoris notam incurrunt, ut rectè id interpretatur Lambinus.

90. Jam de virtutibus, quæ in sermone vertuntur, agamus.

91. Sermo aut debet esse verus, aut jucundus. In vero sermone sita est veracitas.

Cap. 7.

92. Veracitas, Græcè ἀληθεια, est virtus, qua quis verum sive affirmando sive negando, omni remota simulatione, & dissimulatione, constanter dicit.

93. Hæc virtus rara est: (unde sunt veteres illi rhythmi:

Multis annis iam transactis,

Nulla fides est in pactis,

Mel in ore, verba lactis,

Fel in corde, fraus in factu.)

94. Veritatem autem non eam intelligimus, quam contractus & pactioes sibi vendicant: sed eam, quam quis iis in rebus, in quibus nihil refert, utrum sit ejusmodi, necne, colit, tum in oratione, tum in vita, eo ipso quod tali animi habitu sit ornatus.

95. Excessus arrogancia: defectus dissimulatio vocatur. Arrogancia, Græcè ἀλαζονεια, est vitium, quo quis res magnas sibi sumit, cum non insint.

96. Dissi-

96. Dissimulatio, Græcè *εἰρωνεία*, est vitium, cum quis ea, quæ habet, vel omninò negat inesse, vel attenuat.

97. Dissimulatum duo sunt genera: alterum eorum, qui omnia gloriosa de se negant: alterum eorum, qui res parvas, & in promptu positas dissimulant: qui *βαυροπανεῖς* à Græcis appellantur, quos gloriosos veteratores nominemus licet, in quo genere sæpè arrogantia apparet.

98. Nā ejusmodi dissimulatio ratione materiæ semper est defectio: ratione verò personæ est fraudulenta intentio, seu arrogantia.

99. Cæterum horum unumquodque potest fieri vel alicujus, vel nullius gratia, id est, non ob ulteriorem finem. Qui nullius gratia id, de quo diximus, faciunt, propriè sunt, aut veraces, aut arrogantes, aut dissimulatores.

100. Qui verò aliqua causa externa permoti, ut gloriæ aut lucri cupiditate, id agunt, magis id videntur facere ob causam illam, quam habitum vel mentiendi, vel vera dicendi.

101. Quæritur an mentiri liceat. Respondetur licere, sed cum distinctione.

102. Nam in mendaci intentio mentis vel damnum alterius machinatur, & sic non licet: vel usum vitæ spectat, & sic adhibitis quibusdam cautelis licet.

Cap. 6.

103. Sermo iucundus aut est amicus, aut urbanus: hic in ludis & joco: ille in congregationibus adhibetur: in illo affabilitas: in hoc comitas conspicitur. Affabilitas, Græcè φιλιὰ, est virtus, qua vir bonus ea omnia quæ probanda, & ut probanda sunt, probabit, offendet, & contrariis.

104. Quanquam enim viri humani maxime proprium videtur, ne quempiam offendat, aut ut delectet potius: eos tamen, quos delectare erit ipsi inhonestum, aut damnosum, improbat.

105. Hæc virtus ad amicitia similitudinem proximè videtur accedere: eo tamen differt ab amicitia, quod animi motum, amorisq; affectum in eos, quibuscum versamur, non habet.

106. Excessum assentationem, defectum contentionem nuncupant. Assentatio, Græcè χαλαρεία, est vitium, quo quis laudat omnia, nullaq; in re adversatur.

107. Estq; vel assentatio speciatim sic dicta, vel adulatio. Assentatio nominatim sic appellata est assentatio, cum quis sola delectandi causa probat omnia.

108. Adulatio est assentatio, cum quis neminem offendit, ut aliquam inde utilitatem capiat: quæ vel in pecunia, vel in iis rebus, quæ pecunia æstimantur, posita est.

109. Con:

169. Contentio, Græcè δυσκολία, est vitium, cum quis omnibus offenditur: hinc morosi, & in contentionibus pugnaces dicuntur, qui omni in re aduersantur.

170. Hæc de affabilitate. Comitas, Græcè *ὑπερηλία*, est virtus, qua decorum in jocis & ludis observamus.

171. Qui in jucundioribus amicorum con-
gressionibus civiliter & concinnè joculari, & jocantes rursus civiliter audire, & excipere possunt, in se dicta vel comiter eludendo, vel etiam falsè retorquendo, hi comes seu faceti censentur.

172. Extrema vitia sunt Scurrilitas, & rusticitas. Scurrilitas, Græcè βωμολοχία, est vitium, quo homines risu movendo ultra modum prodeunt: qui illa ridiculorum incredibili cupiditate afficiuntur, scurræ dicuntur, & videntur esse odiosi homines, ac penè dicam intolerabiles.

173. Rusticitas, Græcè ἀγροικία, est vitium, quo quis infectus ab omni festiuitate sic abhorret, ut nulla ludorum vel jocularum suauitate deliniri possit.

174. Per ludum autem & jocum intelligimus omnes actiones delectabiles, ut in stadio contendere, hymnos, & Psalmos in triumpho canere, citharis, psalteriis, aliisq; id genus rebus animos reficere.

175. Cans

115. Cantus itaq; *ἄσπονος* seu Veneros, jactus alearum, & omnes alios illiberales ludos, & obscenos jocos ex numero rerum delectabilium removemus.

116. De cantu Veneris, & jactu alearum prodidit memoriae Plato, iis neminem rectè posse uti.

117. Comœdias ac tragœdias, quæ sunt ludii scenici, agere licitum est.

118. Memoriam enim antiquorum temporum repræsentant: multiplicem rerum scientiam comprehendunt: magna experientia nos exornant: vim vocis, gestus & affectus probè depingunt.

119. Non enim absolutè contra omnes antiquitas disputavit ludos scenicos, sed contra illos demum, qui in honorem Idolorum celebrati fuerunt. Alii dicunt patres non usum, sed ludorum abusum oppugnasse.

120. Expositis modò virtutibus vicina videtur verecundia: sed propriè virtus non est. Est enim affectus, quo percussu timemus notam infamiae, & dedecoris.

121. Hactenus de actionibus decentibus: necessariae reliquæ sunt: quæ omninò ad humanam societatem tuendam requiruntur, in quibus justitia elaborat. In ejus latè patente æquore aliis currere fas esto.

Hic nostram teneat anchora iactatam.

DISP.